

FAUST RIPOLL DOMÈNECH

Llums i ombres de la Xarxa Vives

El 28 d'octubre de 1994 es va constituir a Morella l'Institut Joan Lluís Vives (IJLV), que va aplegar tretze universitats dels Països Catalans. La trobada constitucional havia estat precedida d'una reunió preparatòria al juliol d'aquell mateix any a la Universitat de les Illes Balears, en la qual van participar el rector de la Universitat de les Illes Balears Nadal Batlle (un dels grans impulsors del projecte), el rector de la Universitat Autònoma de Barcelona Carles Solà i el rector de la Universitat de Barcelona Antoni Caparrós, entre d'altres. Retrocedint una mica més, la gènesi del projecte cal buscar-la en la convicció que calia establir alguna mena de lligam i coordinació entre les universitats catalanes arran de la creació l'any 1991 de les universitats de Lleida, Girona i Rovira i Virgili de Tarragona. Un lligam, una coordinació, una xarxa, que es va pensar d'estendre a altres universitats dels territoris de parla catalana. A tal efecte, el 19 i 20 de març de 1993 es van realitzar unes jornades de treball a la Universitat Rovira i Virgili en les quals participaren les universitats de les Illes Balears, Lleida, Girona, Pompeu Fabra, Perpinyà i la mateixa Rovira i Virgili. El marc pancatalà ja s'havia començat a congriar.

La gran singularitat que aporta l'IJLV, rebatejat amb el temps com a Xarxa Vives, rau justament en el seu caràcter comú per a tots els territoris catalanoparlants, més encara quan podria haver-se bastit un projecte limitat només a les universitats catalanes per a establir els mecanismes de coordinació i cooperació pels quals maldaven. L'abast de l'IJLV, la novetat que va representar en el nostre àmbit secularment fragmentat, els objectius i valors que la van inspirar, els vora trenta anys de

Faust Ripoll (Alcoi, 1964). Tècnic lingüístic de la Universitat d'Alacant. Autor de *Valencianistes en la postguerra: estratègies de supervivència i de reproducció cultural (1939-1951)* (2010), i de *Josep Maria de Casacuberta: la construcció de la nació catalana* (2017)

funcionament, ens fan tornar la mirada cap a aquesta associació d'universitats per a fer-ne un balanç i albirar quin paper pot desenvolupar en el marc del nostre espai compartit. Caldrà, per tant, esbrinar què va significar en aquell moment la Xarxa, quines expectatives s'hi van dipositar, si s'han complert els objectius fundacionals, què representa i en quin moment es troba ara la Xarxa Vives. Primer de tot, però, necessitem una mica de context, perquè l'IJLV no va nàixer *ex nihilo*.

De totes les idees, propostes i iniciatives més o menys utòpiques o més o menys concretes que el pensament nacionalista ha anat elaborant des de fa més d'un segle a fi de crear o articular uns Països Catalans, una Catalunya Gran, una Comunitat Catalànica, un Arc Mediterrani, o una Commonwealth, només una amb caràcter institucional s'ha encarnat, ha revestit forma corporal: la Xarxa Vives. Per què? Contestar aquesta pregunta ens desviaria del tema, però per altra banda cal dir-ne alguna cosa perquè, si no, no es poden sospesar les expectatives que la Xarxa carrega a l'esquena des que es va fundar. Unes expectatives que poden funcionar com una arma de doble tall. Per un costat, poden esperonar la potencialitat i el rendiment de la Xarxa; però per l'altre poden distorsionar la valoració que puguem fer de la tasca que porta endavant. Tornant a la pregunta, la resposta per què no s'ha aconseguit cap mena de vertebració política dels territoris catalanoparlants al llarg del segle passat ve determinada per la derrota política continuada d'aquesta idea. Aprofundir-ne en les causes ens portaria a escriure un altre paper, però per posar en context la creació de la Xarxa i el que va significar cal destacar que la gran embranzida —comparada amb altres moments històrics— que va agafar la idea dels Països Catalans en els nostres territoris en els anys seixanta i setanta del segle XX va quedar definitivament castrada amb l'aprovació de la Constitució espanyola l'any 1978. L'organització territorial de l'estat en comunitats autònomes i la prohibició expressa de federar-se entre aquestes (article 145), en va fixar el marc i els límits. Més conseqüències encara. A partir de l'aprovació dels respectius estatuts d'autonomia cada comunitat autònoma ha anat a la seua, s'ha retret i ha intentat traure el major profit de la situació («peix al cove»). En el cas particular de les relacions catalanovalencianes —veritable pinyol del problema—, atès el nivell de pressió i repressió exercit sobre el moviment nacionalista valencià, el divorci imposat entre Catalunya i el País Valencià es va haver d'assumir, de grat o per força. O per conveniència, per no embrutar-se les mans. A partir dels anys vuitanta del segle passat, resolta definitivament la partida entre els partidaris de la reforma o de la ruptura; del dret d'autodeterminació dels pobles o de la negació d'aquest dret; de l'estat plurinacional o l'estat autonòmic del «café per a tots», i tot plegat amanit amb el colp d'estat del 23F, cada territori acotà el cap i va transitar portes endins,

de manera que es van anar afeblint els llaços i, al mateix temps, es va anar reforçant o forjant un imaginari polític particularista en cada un dels nostres països. Un particularisme, per cert, que s'ha agreujat amb el pas del temps, especialment al País Valencià. Cal recordar que altres projectes emancipadors que també van agafar volada els anys seixanta es van quedar igualment a la cuneta de la història hispànica, van quedar clausurats, amb la l'aprovació de la Constitució, el triomf del PSOE (1982) i l'entrada a la UE (1985) i a l'OTAN (1986). Al capdavant, la «transició democràtica» sembla un exemple canònic de *gattopardisme*: tot va canviar perquè en el fons tot quedara lligat i ben lligat, dins i fora. Del projecte emancipador dels Països Catalans només es va mantenir de forma discreta i puntual el patrocini institucional o privat d'algunes iniciatives i activitats de caràcter pancatalà i un debat obert que encara continua.

Però malgrat les derrotes i les desercions, del foc del pancatalanisme en sobreviuen no sols les cendres, sinó també les brases, les idees, les persones i les aspiracions. Si no, no es pot explicar la creació de l'IJLV del 1994 com del no-res i les expectatives que va provocar. L'IJLV naixia, doncs, a les acaballes del segle passat com una mena de brot tardà, com una mena de revenja històrica, com un instrument que podia ajudar a reteixir, a la manera d'una Penèlope matutina, els pedaços que no s'havien pogut cosir a causa de totes les batalles perdudes, dels fracassos i de les renúncies. El fet que hi participaren d'entrada tretze universitats dels Països Catalans, des d'Alacant fins a Girona tot incloent-hi les Illes n'és testimoni, així com també els seus objectius fundacionals, com podem llegir en l'article 2.1 dels Estatuts de l'IJLV: «La finalitat de l'Associació és potenciar les relacions entre les institucions universitàries de Catalunya, País Valencià i Illes Balears i també d'altres territoris amb vincles geogràfics, històrics, culturals i lingüístics comuns, per tal de crear un espai universitari que permeti coordinar la docència, la recerca i les activitats culturals i potenciar la utilització i la normalització de la llengua pròpia». Ja tenim el marc, el vincle i la finalitat.

L'IJLV, a més, té unes característiques que el fan singular i que el converteixen en un poderós instrument, i que són: *a)* es tracta d'una xarxa institucional, sostinguda amb recursos públics per part de les universitats que hi formen part (article 7.c de l'Estatut). Ja no estem davant una associació o xarxa d'associacions del primer terç del segle XX del tipus Nostra Parla o l'Associació Protectora de l'Ensenyança (catalana o valenciana); *b)* el fet evident que l'IJLV és producte d'una estructura consolidada i de prestigi reconegut com són les universitats, amb totes les potencialitats d'actuació i de projecció social que hi van associades; *c)* les accions de l'IJLV van, és cert, més enllà de la llengua, però són en la llengua o tenen aquesta com a

matriu i com a element referencial. La vertebració dels nostres països ultrapassa en aquest projecte l'autoreferencialitat a la llengua compartida i s'articula a través de diferents programes i activitats formatives d'adquisició de coneixement o de mecanismes de gestió. Aquestes activitats abracen tota la comunitat universitària (estudiants, PAS i PDI), es projecten a la societat, aporten valor afegit i es vinculen a la millora en el món laboral i acadèmic, per la qual cosa apareixen com a útils, necessàries i, de vegades, imprescindibles. La llengua, per tant, n'és el germen, el vehicle, el moll de l'os, el llaç i el marc per accedir a aquesta millora, progressió i projecció acadèmica i laboral, no solament un objecte reverit de culte, i *d*) al mateix temps, fent útil i visible el vincle i el marc, es contribueix a dibuixar un imaginari que estava començant a esvaïr-se i que es combatia i es continua combatent.

Quins objectius concrets, quines programes, quines activitats ofereix la Vives? L'IJLV es va marcar estatutàriament els objectius següents: *a*) augmentar l'intercanvi del coneixement científic, tècnic i cultural i l'aprofitament dels mitjans personals i materials de les respectives institucions; *b*) promoure accions conjuntes en matèria de docència i d'investigació, i de normalització de la llengua i de difusió de la cultura pròpies; *c*) facilitar la mobilitat dels estudiants, els professors i el personal d'administració i serveis; *d*) potenciar l'organització conjunta de cursos, seminaris, congressos i tot tipus de manifestació científica i cultural; *e*) promoure l'intercanvi de publicacions i de documentació i la coordinació de l'edició i la difusió de les publicacions universitàries en llengua pròpia; *f*) emprendre conjuntament activitats d'extensió universitària i de formació continuada; i coordinar, dins d'un marc d'organització comú, les activitats universitàries d'estiu, i *g*) promoure la creació d'un espai telemàtic comú. Aquests objectius s'emmarquen en uns valors compartits: la unitat lingüística de les comunitats universitàries membres; la col·laboració universitària; l'equitat entre totes les universitats; el respecte a l'autonomia universitària; la democràcia com a forma de govern de la institució, i la voluntat de projecció i servei a la societat.

Des de 1994, la llista de programes, activitats i iniciatives de la Xarxa Vives és aclaparadora. Destaquem-ne breument només alguns perquè ens donen una idea succinta de l'ambició, l'abast i el recorregut del projecte. L'any 1995, la Xarxa va elaborar la primera Guia de cursos d'estiu, que va representar la major oferta agregada de formació estiuenca a Europa. El 1999 es va signar un acord amb la Universitat d'Alacant per a la creació de la Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives. D'aquesta manera es pot difondre en línia el patrimoni bibliogràfic en llengua catalana, un web que compta amb vora 3.000 registres i que s'ha configurat com un catàleg imprescindible d'obres clàssiques. El 2001, la Xarxa va reforçar l'aposta per pro-

moura la nostra cultura en línia amb NEU-e, el portal de promoció i venda del llibre universitari. Aquesta eina, que posteriorment va rebre el nom d'e-BUC, incorpora més de mil novetats editorials a l'any. La cooperació al desenvolupament també ha format part de l'àmbit de les relacions internacionals de la Xarxa. L'any 2000 va impulsar la reconstrucció del sistema universitari de Kosovo. Més recentment, entre els anys 2007 i 2012, el Programa Algèria Universitats ha bastit un pont entre les nostres universitats i el sistema universitari algerià, que s'ha concretat en accions de cooperació en els àmbits de la docència, la recerca i la transferència de coneixement. Des de l'any 2005 la Xarxa potencia les habilitats comunicatives dels estudiants i el treball en equip a través de la Lliga de Debat Universitari, que a més de posar a l'abast de l'estudiantat una eina pràctica per a la seua vida personal i laboral, té com a valor afegit que cada any propicia una setmana de convivència entre alumnes de tots els territoris de parla catalana. La Lliga de Debat ajuda a trencar la barrera administrativa en què viuen closes les nostres varietats lingüístiques, afavoreix poder escoltar altres accents del català i crea trama entre el jovent. L'èxit de la Lliga de Debat Universitari l'avalua la posada en marxa de la Lliga de Debat de Secundària i Batxillerat (2010), que en l'edició del 2020 va congrega 5.000 estudiants i va implicar 164 centres docents i 14 universitats.

En l'àmbit de la mobilitat, i com que l'espai Vives és una regió d'acollida preferent de l'estudiantat internacional, la Xarxa ha promogut que els estudiants Erasmus que triaven els nostres territoris aprengueren català amb el projecte de gestió agrupada dels cursos intensius EILC. Cal destacar també el programa transfronterer Cultur Pro, la primera iniciativa de la Xarxa que va comptar amb suport de la Unió Europea. Mitjançant aquest programa, més de mil professionals dels dos costats dels Pirineus han rebut formació lingüística en català i en francès. Així mateix, a partir d'un programa previ d'ajuts a la mobilitat d'estiu, la Xarxa ha ampliat les oportunitats de mobilitat a més universitats de tot el territori i ha incorporat noves accions adreçades a incentivar els intercanvis entre el PDI, el PAS i els estudiants de doctorat a través del programa DRAC.

L'enfortiment de la comunicació és un altre dels objectius de la Xarxa. L'any 2001 va impulsar Vilaweb Universitats, el primer canal en línia de notícies universitàries en català, juntament amb Vilaweb. I l'any 2003, juntament amb TV3, es va emetre la primera edició de «Campus 33», un programa informatiu i de reportatges que va contribuir a divulgar al públic en general l'actualitat de la regió universitària i els avanços de la recerca feta a la regió Vives.

En l'àmbit lingüístic, la Xarxa va aprovar el Pla de Política Lingüística l'any 2012 amb l'objectiu de bastir una estratègia coordinada entre totes les universitats. La

Xarxa també ha destacat de forma reiterada per la defensa de la unitat de la llengua arran dels atacs que ha sofert durant aquests vint-i-sis anys. Així, per exemple, cal destacar el comunicat de la Xarxa del 17 de desembre de 2004, en el qual, davant dels atacs a la unitat de la llengua, la Xarxa va afirmar de forma categòrica que «científicament i jurídicament, no hi ha dubte que valencià i català són dues denominacions que corresponen a una mateixa llengua. Per tot això, la xarxa d'universitats Institut Joan Lluís Vives lamenta que, una vegada més, es faci una utilització partidista i demagògica de la llengua i que es pretenga oposar ciència i democràcia»; o el comunicat de la Xarxa Vives de 19 de juliol de 2012 sobre els greuges a la llengua catalana.

La Vives també ha posat en marxa durant aquests anys diversos programes: Cultura, Programes Sènior, Recerca, Igualtat de Gènere, Estudiants, o Relacions Internacionals, entre d'altres, amb els quals articula sectorialment activitats i projectes que, segons la Xarxa, «responen, de manera transversals en la majoria de casos, als àmbits de treball i als objectius estratègics de l'associació». La creació en els últims anys del Fòrum Vives està pensat per a obrir un espai per a la reflexió i d'intercanvi d'idees i experiències a través de la posada en marxa de tallers, jornades, seminaris, congressos, repartits per tot el territori que abasta la Xarxa.

La suma d'activitats i projectes desenvolupats per la Xarxa Vives durant quasi trenta és aclaparadora. L'expansió de la Xarxa, des de les tretze universitats que la van posar en marxa a Morella fins a les vint-i-dues universitats membres actuals, tant públiques com privades, repartides pels quatre estats europeus que compartim llengua i cultura comunes —Espanya, França, Itàlia i Andorra—, en palesen l'atractiu del projecte. Que haja obtingut un munt de reconeixements, des de la Creu de Sant Jordi (2004) a la Medalla d'Honor de la Conferència de Rectors de les Universitats Espanyoles (2019), entre altres guardons, manifesta el reconeixement a la tasca que fa i en certifica l'oportunitat. El fet, a més, que la Vives funcione malgrat tenir una estructura força complexa, formada per una presidència rotatòria, un consell general integrat pels rectors i rectores de les vint-i-dues universitats que pren les decisions últimes, una comissió permanent com a òrgan d'administració i gestió ordinària, una secretaria executiva que s'encarrega de la gestió directa de la institució i un conjunt de comissions i grups de treball que despleguen el pla d'actuació anual de la Xarxa, n'és també un indicador del grau de consens i d'eficàcia.

Però, s'han complert els objectius de la Xarxa Vives? S'han assolit les expectatives que va generar? Potser abans de respondre a les preguntes caldrà que abordem la doble ànima que batega en la Xarxa, la doble mirada des de la qual s'entén, es fa servir i es valora (amb tots els matisos que vulgueu). Per un costat, l'ànima que es

mira la Xarxa Vives com una xarxa més entre moltes d'altres universitàries —que en son una vertadera constel·lació—, i que la concep com un instrument més de coordinació entre universitats amb una exclusiva finalitat pràctica i aplicada *més enllà de la llengua*; per l'altre, l'ànima que concep la Xarxa com l'*eina* que, *amb la llengua*, pot desenvolupar també un paper cabdal en l'articulació o vertebració dels nostres països més enllà de complir els seus objectius de caràcter instrumental. Una doble ànima que no es troba repartida de manera fixa entre universitats, que no respon tampoc en exclusiva a nòduls fixos de la Xarxa o a territoris catalans amb major o menor *densitat nacionalista*, sinó que bascula cap a un costat o cap a l'altre depenent del posicionament ideològic del rector o rectora de torn, del tipus de projecte i activitat que es pose sobre la taula i de la força interna de pressió que tinguen els elements nacionalistes en el si de la cada universitat.

Podem, per tant, valorar la Xarxa des d'una perspectiva funcional, més enllà de la llengua, i centrar-nos en un càlcul quantitatiu d'accions i de projectes desenvolupats lligats als objectius i en una anàlisi dels resultats. Per contra, la podem valorar atenent a la vitalitat i la projecció de la Xarxa Vives entesa des de la perspectiva d'una eina que amb la llengua ajuda a teixir el tapís catalanoparlant per l'impacte vertebrador que té als territoris i pel grau de desvetllament de la consciència col·lectiva comuna que és capaç de generar. O valorar-la des de les dues perspectives. En aquestes planes optarem per la segona opció, atès el marc en el qual s'encabeix aquest article i perquè considere que el sentit de la Xarxa no es pot entendre si la desposseïm de la seua ànima política.

Si avaluem la Xarxa des d'aquesta perspectiva, el primer que hem de tenir en compte és que la Vives no deixa de ser un reflex del vigor o la feblesa de la idea que la sosté i que la nodreix. És cert que, en la relació dialèctica que s'estableix entre la Xarxa i la societat, la Xarxa contribueix a enfortir o a dibuixar el contorn de la idea, però l'aportació que hi pugua fer la Xarxa dependrà en últim terme de l'embranchida que pugua rebre per part de les universitats a fi d'augmentar i potenciar la seua labor teixidora. Si considerem que ha entrat en una fase de rutinització, amb un perfil baix; si pensem que s'ha convertit en una mena de servei interuniversitari, i el que volem és que exercisca un paper més proactiu en la vertebració dels nostres països a través d'accions d'impacte i gran abast en les quals la defensa i la reivindicació de la llengua i la cultura pròpies tinguen un lloc de privilegi, caldrà demanar responsabilitats als qui tenen la competència política de la Xarxa. I, paral·lelament, mirar d'anar donant vida a una idea de pancatalanitat que, en l'actualitat, políticament fa nosa o provoca rebuig, té una acceptació minoritària i una presència quasi fantasmal —però no per ésser gaire amenaçadora. Potser en un moment com el que

estem vivint ara, en què s'està posant en qüestió l'estructura política construïda el 1978 i, de retop, el model territorial de l'estat, hi tinguem una oportunitat.

Un exemple que il·lustra la retracció, desafecció o desídia de les nostres institucions envers qualsevol iniciativa que tinga per objectiu l'articulació dels nostres territoris amb els fils de la llengua i la cultura compartides el trobem en una altra xarxa d'abast pancatalà que, possiblement, fins i tot la lectora o el lector d'aquestes pàgines ni n'haja sentit parlat: la Xarxa Alcover. El Projecte Alcover, rebatejat amb els anys com a Xarxa Alcover, es va gestar el 1995 a iniciativa d'Iguana Teatre de Palma i va començar a funcionar el 1996 tot seleccionant espectacles dels tres territoris (Illes Balears, País Valencià i Catalunya) i fent-los girar per aquests. Impulsat pels programadors culturals de les Illes, del País Valencià i de Catalunya, la Xarxa Alcover té com a objectiu vertebrar l'espai cultural català i normalitzar i consolidar un circuit de distribució d'arts escèniques als territoris de parla catalana (monopolitzat en aquell moment per les companyies catalanes), bastir-ne ponts i obrir oportunitats de col·laboració. Però si la Xarxa Vives és un producte que naix i s'incardina en l'estructura de les universitats, la Xarxa Alcover ha tingut i té un suport més precari i volàtil. Son municipis, associacions, entitats, teatres, persones físiques i algunes poques universitats (bàsicament la Universitat d'Alacant i la Universitat Jaume I) les que donen suport a la Xarxa Alcover. La crisi del sector cultural que s'arrossega en els últims anys i, sobretot, el nul o feble suport dels governs autonòmics provoca que la Xarxa no acabe d'enlairar-se, a pesar de la tasca feta durant més de vint anys i de la presència puntual en el món teatral (en especial en les fires de Tàrraga i de Manacor i en la Mostra de Teatre Alcoi). Només amb el lloable voluntarisme de persones, regidors i programadors culturals, sotmesos a crisis econòmiques i a les alternances polítiques als municipis, és complicat que la Xarxa Alcover es mantinga i s'aferme i, per tant, que ajude a consolidar un vector clau de la vertebració dels nostres països.

A les portes del trentè aniversari, la Xarxa Vives pot continuar subsint i creixent per inèrcia, pel capital acumulat, pels serveis que presta, per l'impuls que s'hi done des de la secretaria executiva o des d'algunes universitats —ja siga des dels òrgans de govern o, de vegades, des dels equips tècnics d'aquestes—, però no cal enganyar-se. La Xarxa continua sent subsidiària del compromís amb la idea política que la va crear, que és d'on en trau la força. Altres xarxes poden portar endavant els mateixos serveis, *asèpticament*. Però la Vives és una altra cosa, no pot desempallegar-se de la matriu política de la qual va sorgir a pesar que la vulguem disfressar i presentar de mil maneres possibles. Per això la Vives és més que una xarxa, amb tot el seguit de riscos i oportunitats que hi van associats; amb totes les

cauteles amb les quals alguns s'hi acosten (o en fugen); amb totes les esperances que uns altres hi depositen.

Posada sota la protecció d'un il·lustre exiliat, la Xarxa Vives és una arma carregada de futur sempre que tinguem clar que no pot assumir ésser una transfiguració dels Països Catalans, però sí que pot reflectir i reforçar la seua imatge amb les seues accions, ajudar a dibuixar amb nitidesa els seus contorns i a cosir-ne els diferents pedaços. El teler i els fils els tenim, tan sols necessitem més demanda de tela per part de la societat i unes mans rectores més decidides, més compromeses i més disposades a millorar-ne la producció, el valor i la projecció. ◀

BIBLIOGRAFIA

- AA.DD.: *Memòria 1994- 2004. 10 anys de la xarxa d'universitats Institut Joan Lluís Vives*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2005.
- *Crònica del X aniversari*, Castelló, Institut Joan Lluís Vives, 2006.
- *20 anys Xarxa Alcover. De projecte a realitat*, Tarragona, Xarxa Alcover, 2007.

The advertisement features four covers of the journal 'Mètode' from the Universitat de València. The covers are:

- Issue 3 (2020): 'BO PER AMENJAR' with a black and white illustration of a person and food.
- Issue 1 (2021): 'Ciència ciutadana: La societat entra a escena' with a large hand graphic.
- Issue 4 (2020): 'STÀND MAONS DE LA' with a man in a suit.
- Issue 107: 'OCEANS L'IMPACTE DEL CANVI GLOBAL EN EL MAR' with a hand made of pens.

 Below the covers, the text reads:

SUBSCRIV-TE A
MÈTODE
 Preu Subscripció anual (4 números l'any):
 33€ per a Espanya, 45€ per a l'estranger. www.metode.cat